

ПРО ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

О.В. Катола

(аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статті розглядається один із підходів до вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

The article discusses the teaching meaning of the idea "equal to equal" as one of the approaches to improving the training of the future social workers.

Реалії сьогодення засвідчують, що правові аспекти життєдіяльності людини зберігають свою актуальність упродовж усього періоду її життєвого шляху. Особливого загострення вони набувають у юнацькому віці, коли формується така основна ознака особистості, як «цілераціональна поведінка», що позначається на правовому нігілізмі, котрий характеризує, на жаль, певну частину молоді. Якщо виходити зі змістового навантаження поняття «цілераціональна поведінка», яке окреслює В. Кремінь, характеризуючи трансформації особистості у суперечностях сучасної епохи, то стає зрозумілим, наскільки важливими є, з одного боку, здатність молоді людини до аналізу правових ситуацій життєдіяльності, а з іншого – готовність використовувати засоби правового вирішення новопосталих життєвих проблем.

Тому особливої актуальності набуває практичне ознайомлення майбутніх фахівців з інноваційним досвідом методики за принципом «рівний-рівному» у сфері соціально-правового захисту учнівської молоді.

У контексті розкриття сутності методу «рівний-рівному» насамперед слід визначити це поняття, яке розкриває неформальний шлях поширення інформації і передачі досвіду в суспільстві, супроводжує історичний розвиток людства з моменту його виникнення.

До середини XIX ст. цей спосіб розповсюдження інформації та передачі знань не розглядався як метод соціально-педагогічної діяльності. Але, на думку Н.Зимівець, навчання рівних рівними – метод, де меншість із рівних між собою людей намагається вплинути на більшість за допомогою надання інформації задля позитивних змін (1, 102).

Аналіз наукової літератури, присвяченої осмисленню ідеї методу «рівний-рівному» та підготовці майбутнього соціального педагога в цьому плані, підтверджує той висновок, що у вітчизняному й зарубіжному досвіді вищих шкіл міститься чимало конструктивного.

Аналітична робота, проведена Н. Лещук, дозволяє конкретизувати найбільш суттєві переваги методу «рівний-рівному» в професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів. Йдеться, зокрема, про інформаційний вплив, рівність соціальних позицій, відповідність культурним особливостям, ідентичність механізмів соціальної перцепції у тих, хто навчає та кого навчають.

Зауважимо, що на міжнародних творчих зустрічах у рамках програм «Рівний навчає рівного» (UNICEF у співпраці з UNAIDS, Латвія) відзначалося, що позитивний результат «навчання рівним рівного» міститься в загальних вагомих результатах, які свідчать про те, що одночасно з формальною традиційною освітою та іншими підходами «навчання рівний-рівного» є стратегічним засобом передачі інформації з метою зацікавлення молодих людей їх розвитком (2, 13).

До цього слід додати, що нині у світі використовується багато різновидів методу «рівний-рівному» (англ. peer education), хоча його суть залишається незмінною.

Так, дослідники, які більш докладно вивчають ці питання, доводять доцільність виходити з двох основних критеріїв для класифікації різновидів методу «рівний-рівному».

Перший із них – «рівність за віком». Згідно з цим критерієм форми методу трактуються як спосіб навчання ровесників ровесниками, однолітків однолітками. В соціально-

педагогічній літературі цей метод сприймається переважно як спосіб передачі соціально значущої інформації спеціально підготовленими молодими людьми рівним собі особам за віком.

Другий критерій – «рівність за певною ознакою». Відповідно до цього критерію форми методу трактуються як спосіб навчання рівних рівними, тобто йдеться про надання інформації в середовищі людей рівних між собою за певною ознакою (цінності, проблеми, професія, соціальний рівень, хобі, інтереси, крім віку, оскільки однаковий вік не є головним для рівності).

Участь молоді у просвітницькій діяльності за цим методом формує певні життєві навички, необхідні для розвитку особистості. Як зазначав засновник молодіжної теорії Роджер А. Харт, підлітки, юнаки і дівчата борються за те, щоб відіграти осмислену роль у суспільстві. Якщо вони не можуть знайти можливість відповідально розвинути свій досвід, вони роблять це безвідповідально (3, 17). Тут мають на увазі такі навички: ефективне спілкування, усвідомлення власної індивідуальності, розуміння індивідуальності та неповторності інших людей, самостійного прийняття рішення, культури проведення вільного часу, вміння пристосовуватися до змін соціального середовища, самоконтролю власної поведінки, самоповаги, самоусвідомлення.

Додамо, що технологічність методу «рівний-рівному» розкривається через стандартний комплекс методично описаних і практично впроваджених дій і/чи процедур, які об'єднані в певній послідовності та дають вимірюваний або інший соціальний результат у соціальній сфері (4, 183).

Ключовими фігурами в цьому процесі виступають педагог-тренер і молодий інструктор. Педагог-тренер – це майбутній підготовлений соціальний педагог, який створює умови для проведення просвітницької роботи молодим інструкторам. А молодий інструктор – особистість, котра є носієм знань і цінностей, привабливих для однолітків, що вони бажають наслідувати; це спеціально підготовлені «непрофесійні педагоги», які навчають і мотивують своїх однолітків. Особливу увагу вони звертають на впровадження елементів інтерактивного навчання.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної активної взаємодії всіх учасників. Інтерактивне навчання вимагає від викладача-тренера (як організатора, консультанта, фасилітатора) реалізації певних умов: організації навчального процесу як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації; створення сприятливої, позитивної психологічної атмосфери; спеціальної організації навчального простору.

Досвід викладацької роботи у вищій школі доводить, що інтеракція дозволяє часто створювати навчальні ситуації, які потребують від студентів важкої зосередженої праці. Результатів інтерактивного навчання можна досягти лише за умови актуалізації рефлексії як завершення будь-якої інтерактивної технології. Сенс «інтеракції» може бути визначений через спроможність нової технології якісно «педагогічно й економно» обґрунтувати та організувати процес досягнення запланованих викладачем результатів.

Аналіз літератури з інтерактивних методик засвідчує їхні безсумнівні переваги, головна з яких – навчання практичного права «через дію». Дослідники пропонують розрізняти певні групи інтерактивних методів. Так, А. Галай, Я. Іваніщ, В. Стадник вважають, що ними є: 1) обслуговуючі (допоміжні) методи – методики налагодження контакту, «мікрофон», «знайомство» та ін.; 2) основні навчальні методи – робота в групах, розгляд правових ситуацій, рольові ігри тощо; 3) конкретизуючі ігрові методи – «сократівський» метод, правнича промова, «коло ідей» і т. ін.; 4) методи дискусії – дебати, «карусель», ток-шоу, повернений аргумент, «займи позицію» та ін.; 5) поєднані (комплексні) методи – імітація спрощеного судового слухання, медіація, колегіальна нарада тощо.

Отже, є всі підстави стверджувати, що запорукою успішності проведення тренінгу за принципом «рівний-рівному» є інтерактивні техніки. Зокрема, такі з них, як-от: презентація та «криголами», «мозковий штурм», дискусія в групі, обговорення проблеми великою або малою групою, психодрама, проєктивне малювання, психогімнастика, рольова гра,

дослідження випадків, творча праця, дебати, «коло», ігри і розминки, «круглий стіл», метод активних цінностей.

Спираючись на набутий досвід у підготовці педагогів-тренерів (майбутніх соціальних педагогів) та молодих інструкторів, ми розробили й упровадили тренінговий курс з використанням методики за принципом «рівний-рівному». Тренінговий курс складається з відповідних навчальних модулів, кожен із них вирізняється самостійністю і може розглядатися як окремий напрям у просвітницькій діяльності серед молоді. Водночас модулі логічно пов'язані між собою і разом представляють єдиний навчальний комплекс.

У процесі організації роботи за методом «рівний-рівному» ми виокремлюємо послідовно такі основні етапи: оцінка необхідності й можливостей цього методу, підготовка спеціалістів (тренерів) до організації та проведення роботи, робота підготовлених спеціалістів з групами, підготовка молодих інструкторів до просвітницької діяльності в середовищі ровесників, організація та методичний супровід дорослими спеціалістами проведення занять молодими інструкторами, надання консультацій і необхідної додаткової інформації молоді, моніторинг діяльності спеціалістів та молодих інструкторів, корекція їх діяльності відповідно до результатів моніторингу, організація навчання чергової групи спеціалістів та учнівської молоді.

У нашому дослідженні враховано, що будь-який процес у виробничій чи соціальній сфері тільки тоді одержує назву «технологія», коли його було організовано, визначено кінцеві властивості продукту і засоби його отримання, цілеспрямовано сформовано умови для реалізації та надано йому можливості для реалізації. Це скерувало й наш дослідницький задум. Так, при плануванні й організації роботи за методом «рівний-рівному» визначаються мета, завдання, очікуваний кінцевий результат, послідовність процедур, способи, засоби та прийоми виконання завдань, досягнення мети, способи оцінки і моніторингу.

З огляду на вищевикладене є всі підстави вважати, що просвітницька діяльність за методом «рівний-рівному» може бути осмислена також і як інноваційна соціально-педагогічна технологія, котра носить циклічний характер і має свої переваги порівняно з іншими технологіями просвітницької роботи, оскільки вона:

- враховує безперервність інформаційного обміну в молодіжному середовищі (молоді люди постійно перебувають у колі своїх ровесників, а професіонали – тимчасово навчають);
- спирається на вікові особливості розвитку (молоді люди розуміють один одного, використовуючи невербальні засоби спілкування, дорослий має вивчити молодіжний «сленг», молоді люди знають цінності та вимоги своєї соціальної групи, дорослий повинен познайомитися з ними);
- дає змогу не «повчати» молодь, а надавати достовірну інформацію (молоді люди розуміють, що означає бути молодим, а дорослі «намагаються зрозуміти», пригадуючи себе в такому віці; молоді люди мають високий рівень довіри один до одного, а дорослі повинні створити умови для довіри).

Не менш важливим видається ще й такий аспект: у процесі реалізації цієї технології необхідно пам'ятати про певні труднощі або так звані слабкі сторони соціально-педагогічної діяльності за цим методом. Насамперед це недостатній рівень досвіду, брак інформації у молоді та можливе перекручення інформації аж до невпізнанності. Тому так важливо дозувати й відбирати інформацію, яку планується подати в середовищі молоді за обраною технологією, проводити тренінгові семінари для підлітків-інструкторів (4, 187). Дійсно, стратегія навчання передбачає зміну поведінки молоді, способ і метод навчання мають активно впливати на систему цінностей і виховувати здатність і бажання до дії. Один із таких методів має назву «комбінована освіта», що складається з чотирьох елементів: теорії, практики, оцінки та дії. Конкретизуємо їх.

Теорія – перший елемент комбінованої освіти. Вона полягає у повідомленні основних теоретичних даних, учасники засвоюють термінологію та головні поняття. Основними методами роботи є вивчення літератури, бесіди, міні-лекції (ключове питання: «Що означає...?»).

Практика (є найважливішою серед усіх елементів) – це особистий досвід і питання, пов'язані з темою навчання. Головна її мета – використати особистий досвід і почуття

учасників для розгляду теми, інтегрувати новий досвід шляхом індивідуальної чи групової практики і поглибити розуміння проблеми. Як основні методи застосовуються групові дискусії, інсценізації, організаційно-діяльнісні ігри, практичні заняття (ключове питання: «Як це працює...?»).

Оцінка – третій елемент комбінованої освіти, що пов'язаний з індивідуальним чи груповим ставленням до проблеми. Пріоритетна мета оцінки – пробудити самосвідомість і поглибити особисте та групове розуміння молодими учасниками проблеми і системи цінностей; розвинути розуміння норм їхнього життя, їхніх учинків і можливих наслідків їхніх дій. Усе це має виробити в учасників особисту позицію щодо проблем, які вони розглядають. Методи, що використовуються, спрямовані на оволодіння навичками давати індивідуальну та групову оцінку (ключові питання: «Якої я думки...?», «Як уважає група...?»).

Дія як останній елемент цього навчального способу взаємопов'язаний з темою вивчення, особистістю та реальністю і тим, що учасники своїми діями впливають на цей зв'язок. Основна мета – розвинути у молоді здатність і прагнення діяти. Методи, які використовуються, спрямовані на активізацію різноманітної діяльності поза межами навчання, набуття досвіду участі у прийнятті рішень, створення власних соціально-педагогічних проектів (ключове питання: «Яким чином я можу застосувати свої знання, досвід, щоб допомогти одноліткам?»).

Залучаючи майбутніх фахівців до проектної діяльності, ми враховували думку творчих фахівців-практиків (О. Горохівський, М. Кадемія, Л. Хоруза, А. Цимбалару та ін.), які вважають, що її слід співвідносити з творчою працею новаторів, оскільки проектування виступає як спосіб нормування й трансляції інновацій у будь-якій сфері. Не є винятком і сфера роботи соціального педагога. А тому, заохочуючи майбутніх фахівців до проектної діяльності, ми акцентували не лише на етапності реалізації соціально-педагогічного проекту (підготовчо-мотиваційний, планування, вибір підходу та його впровадження, рефлексивний, захист), але й на стимулюванні інтересу до спектру питань правового характеру. Зокрема, вагомості принципу соціальної відповідальності; врахування всіх абрисів правового поля реалізації проекту, що виникають на різних етапах і залежно від змісту соціального проекту (інноваційний або підтримуючий).

Проекти, за висловом С. Гессена, - це «активна педагогіка». Нами встановлено, що проектна діяльність привчає майбутнього фахівця стратегії і тактики професійних дій з урахуванням правового поля. У цьому відношенні нами активно використовувалися напрацювання практиків соціально-педагогічної роботи, а також ідеї, що містять вітчизняний досвід стимулювання молодіжних проектів.

Отже, якщо виходити з осмислення підходу «рівний-рівному» як соціально-педагогічної технології, то можна стверджувати, що процес соціального виховання за технологією «рівний-рівному», котрий спрямований на формування відповідального ставлення до життя, є неперервним, він характеризується розширенням діапазону розповсюдження правових знань у молодіжному середовищі. Своєрідність процесу вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів полягає у досягненні надпредметної і міжпредметної природи соціально-правових знань, актуалізації всіх аспектів їх застосування (зокрема, через занурення у проектну діяльність), посиленні контекстності навчання студентів (завдяки специфічності завдань фахової практики, науково-виробничого стажування студентів).

Перспективи подальшого дослідницького пошуку ми пов'язуємо з поглибленням наукових уявлень про роль самостійної дослідницької роботи майбутніх соціальних педагогів – чинника їх становлення як суб'єктів професійної діяльності.

1. Зимівець Н. «Рівний-рівному» як соціально-педагогічна технологія формування здорового способу життя підлітків // Проблеми педагогічних технологій. – Луцьк, 2002. – Вип. 2.

2. Міжнародний семінар по оцінці програм «Рівний навчає рівного» у країнах Центральної та Східної Європи, Співдружності Незалежних Держав і Балтійських країнах: Робочі матеріали. – Юрмала, 1999.
3. Hart R. Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. UNICEF. – International Child Development Centre, 1992.
4. Соціальна педагогіка: теорія та технологія: Підручник / За ред. І. Звереві. – К., 2006.